

ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ
ΕΙΣ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΒΙΒΛΙΟΝ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΟΥ ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ

I. 2, 1. «Γαλέριος, ἐπιβὰς τῆς Ἰταλίας, δύο κατέστησε καίσαρας, Μαξιμίον καὶ Σεβήρον... Ὁ (Μαξιμιανός) Ἡρκούλιος ἐπεχείρησεν ἀπολέσαι τὸν υἱὸν Μαξέντιον». Τοὺς δύο τούτους καίσαρας δὲν ἀνεκέρουξεν ὁ Γαλέριος ἐν Ἰταλίᾳ, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ Διοκλητιανὸς ἐν Νικομηδείᾳ. Ἀμφότεροι ὅμως ἦσαν οἰκεῖοι τοῦ Γαλερίου καὶ προτιμήθησαν καθ' ὑπόδειξιν αὐτοῦ. Ὁ Γαλέριος εὗρισκετο ἐπίσης ἐκεῖ. Ἡ ἀνακήρυξις ἐγένε δημοσίᾳ, ἐνώπιον τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ (1 Μαΐου 305). Ὁ Μαξιμίνος ἐγκαθιδρύθη ἀμέσως ὑπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ διὰ τῆς περιβολῆς τῆς πορφύρας. Ὁ Σεβήρος ἐγκαθιδρύθη δι' ὁμοίας τελετῆς ἐν Μεδιολάνοις ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Μαξιμιανοῦ κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν. Ὁ Μαξιμιανὸς δὲν ἐπεχείρησε νὰ φονεύσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Μαξέντιον, ἀλλὰ νὰ ὑποβιάσῃ αὐτὸν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ καίσαρος. Ταῦτα στηρίζονται ἐπὶ τοῦ Λακταντίου (*Le mortibus persecutorum* κεφ. 18 καὶ 19) καὶ ἄλλων¹.

«Κωνσταντίου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ (τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου), τεθνηκότος τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς πρώτης Ὀλυμπιάδος». Ἡ φράσις «τῷ πρώτῳ ἐνιαυτῷ» εἶναι ἐσφαλμένη. Τὸ λάθος ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐν τέλει τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας τοῦ Σωκράτους (VII. 48, 8). Ἡ μνημονευθεῖσα Ὀλυμπιάς ἤρχισεν ἀπὸ τῆς ἡλίου τροπῆς τοῦ Ἰουνίου τοῦ ἔτους 305, τὸ ὁποῖον ἦτο τὸ πρῶτον ἔτος μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Διοκλητιανοῦ (1 Μαΐου 305), ἐνῶ ὁ Κωνσταντίνος ἀπέθανε κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος (25 Ἰουλίου 306), ἦτοι τὸ δεύτερον ἔτος τῆς Ὀλυμπιάδος ταύτης. Ἐνεκα τοῦ μνημονευθέντος λάθους, ὁ Σωκράτης δέχεται, ὅτι Μ. Κωνσταντίνος καὶ ὁ Μαξέντιος ἔγιναν αὐτοκράτορες κατὰ τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον

¹ R. Hussey, *Socratis Eccl. Historia*, 1853, τόμος 3, σελ. 3. Otto Seeck, *Geschichte des Untergangs der antiken Welt*, τόμ. 1, 1921, σελ. 39 κ. ἔξ. 464-488. H. Grégoire, ἐν *Revue de l'Université de Bruxelles*, 1931, σελ. 238 κ. ἔξ.

παρητήθησαν ὁ Διοκλητιανὸς καὶ ὁ Μαξιμιανός, ἐνῶ πράγματι ἔγιναν ἐν ἔτος βραδύτερον. Ὁ μὲν Μ. Κωνσταντῖνος, τὸν Ἰουλίον τοῦ 306, ὁ δὲ Μαξέντιος, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ ἔτους τούτου¹.

«Ὁ (Μαξιμιανός) Ἡρκοῦλιος ὑστερον ἐν Ταρσῶ τῆς Κιλικίας ἐτελεύτα τὸν βίον». Ὁ παραιτηθεὶς αὐτοκράτωρ τῆς Δύσεως Μαξιμιανὸς δὲν ἀπέθανεν ἐν Ταρσῶ. Θέλων νὰ ἀνακτήσῃ τὴν αὐτοκρατορικὴν ἐξουσίαν, εἶχεν ὀχυρωθῆ ἐν Μασσαλίᾳ τῆς Γαλλίας, ὁ δὲ Μέγας Κωνσταντῖνος μετὰ στρατοῦ ἴστατο πρὸ αὐτῆς. Οἱ ἐντὸς εὐρισκόμενοι στρατιῶται ἤνοιξαν τὰς πύλας τῆς πόλεως. Ὁ Μαξιμιανὸς ἠγματοίωσθη καὶ μετ' ὀλίγον ἠναγκάσθη νὰ αὐτοκτονήσῃ, κρεμασθεὶς ἐν τινὶ δωματίῳ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐν Ἀρελάτῃ τῆς Γαλλίας. Ἐν Ταρσῶ τῆς Κιλικίας ἀπέθανε δύο ἔτη βραδύτερον ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς Μαξιμῖνος. Ταῦτα στηρίζονται ἐπὶ τοῦ Λακταντίου (αὐτ. κεφ. 29 καὶ 30) καὶ ἄλλων².

I. 3, 4. «Νόμῳ δὲ ἐκέλευσε (ὁ Λικίνιος) τοὺς ἐπισκόπους μὴ φοιτᾶν παρ' Ἑλλήσιν, ὡς ἂν μὴ ἔχη πρόφασιν αὔξασθαι τὰ χριστιανῶν». Ὁ Σωκράτης ἐνταῦθα παρεξηγεὶ χωρίον τοῦ Εὐσεβίου (Βίος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου I. 51, 1), τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἑξῆς: «Νόμον ἐκπέμπει (ὁ Λικίνιος) διακελευόμενον μηδαμὴ μηδαμῶς ἀλλήλοις ἐπικοινωνεῖν τοὺς ἐπισκόπους, μηδ' ἐπιδημεῖν αὐτῶν ἐξεῖναι τινὶ τῇ τοῦ πέλας ἐκκλησίᾳ». Ἡ τελευταία φράσις ἀπαγορεύει εἰς τοὺς ἐπισκόπους νὰ διατρίβωσιν ἐν πλησιοχώρῳ ἐπαρχία. Ὁ Σωκράτης ἐσφαλμένως ἐξέλαβεν αὐτήν, ὡς ἀπαγορεύουσαν εἰς τοὺς ἐπισκόπους νὰ φοιτῶσι παρὰ τοῖς ἔθνοισι. Ὅχι ὁ αὐτοκράτωρ Λικίνιος, ἀλλ' ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Παραβάτης ἐξέδωκεν, ὡς γνωστόν, βραδύτερον νόμον, ἀπαγορεύοντα εἰς τοὺς χριστιανούς νὰ φοιτῶσιν ἐν τοῖς σχολείοις τῶν ἔθνικῶν³.

I. 5, 1. «Μετὰ Πέτρον, τὸν γενόμενον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, τὸν καὶ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντα, διαδέχεται τὴν ἐπισκοπὴν Ἀχλλᾶς». Ὁ Ἀλεξανδρεὺς Πέτρος δὲν ἐμαρτύρησεν ἐπὶ τοῦ Διοκλητιανοῦ (284-306). Ὁ Σωκράτης τὰ περὶ τῆς διαδοχῆς τῶν ἐπι-

¹ Valesius, παρὰ Migne, τόμ. 67, στ. 35, καὶ παρὰ Hussey, αὐτ., σελ. 2. Fr. Geppert, Die Quellen des Kirchenhistorikers Socrates Scolasticus, 1898, σελ. 44 κ. ἑξ. Ἐνταῦθα (σελ. 45) ἡ ὀρθὴ Ὀλυμπιάς σημειοῦται ἐσφαλμένως ὡς 272, 4 ἀντὶ 271, 2.

² Valesius παρὰ Migne, αὐτ. στ. 35 κ. ἑξ. καὶ παρὰ Hussey, αὐτ. σελ. 3. Seeck, αὐτ. σελ. 107 κ. ἑξ. καὶ 491. Geppert, αὐτ. σελ. 69.

³ Geppert, αὐτ., σελ. 113.

σκοπῶν τῆς Ἀλεξανδρείας παρέλαβεν ἐκ τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας τοῦ Ρουφίνου (X. ¹), ἀλλ' ἐκεῖνος δὲν ἀναφέρει, ἐπὶ τίνος αὐτοκράτορος ἐμαρτύρησεν ὁ Πέτρος. «Cum apud Alexandriam post Achillam, qui Petro martyri successerat, Alexander sacerdotium suscepisset». Ὁ Ἀλεξανδρείας Πέτρος ἐμαρτύρησεν ἐπὶ τοῦ διωγμοῦ τοῦ Γαλερίου (311. Εὐσεβίου, Ἱστορία, 7, 32, 31) ¹.

I. 6, 2 καὶ 3. «Συνελαμβάνοντο τῇ Ἀρείου δόξῃ πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι, μάλιστα δὲ Εὐσέβιος (ὁ Νικομηδείας) αὐτῆς ἀντεῖχτο . . . Ταῦτα ἀκούων καὶ ὄρων τε γινόμενα ὁ (Ἀλεξανδρείας) Ἀλέξανδρος, συνέδριον πολλῶν ἐπισκόπων καθίσας, τὸν Ἀρειὸν καὶ τοὺς ἀποδεχομένους τὴν δόξαν αὐτοῦ καθαιρεῖ». Κατὰ τὸ χωρίον τοῦτο τοῦ Σωκράτους, ἡ εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Ἀρείου ἀνάμιξις ἐπισκόπων, εὐρισκομένων ἔξω τῆς Αἰγύπτου, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος, προηγήθη τῆς συγκλήσεως τῆς συνόδου πολλῶν Αἰγυπτίων ἐπισκόπων καὶ τῆς καταδίκης τοῦ Ἀρείου. Ἐν τῷ αὐτῇ περιπτώσει καθίσταται ἀναγκαία ἄλλη προηγουμένη σύνοδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἄλλη καταδίκη τοῦ Ἀρείου, ἡ ὁποία προὐκάλεσε τὴν ἀνάμιξιν τῶν ἔξω τῆς Αἰγύπτου ἐπισκόπων (πρβλ. Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἱστορία, I. 15, 6). Ἄλλ' ἡ ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου λέγει τὰ ἐπόμενα: «Ἡμεῖς μὲν μετὰ τῶν κατ' Αἴγυπτον ἐπισκόπων καὶ τὰς Λιβύας, ἐγγὺς ἑκατὸν ὄντων, συνελθόντες ἀνεθεματίσαμεν (τὸν Ἀρειὸν καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ). Οἱ δὲ περὶ Εὐσέβιον παρεδέξατο (αὐτοὺς)». Κατὰ ταῦτα, ἡ σύγκλησις τῆς συνόδου πολλῶν Αἰγυπτίων ἐπισκόπων καὶ ἡ ὑπ' αὐτῆς καταδίκη τοῦ Ἀρείου προηγήθη τῆς ἀναμίξεως τῶν ἔξω τῆς Αἰγύπτου ἐπισκόπων, αὐτὴ προκαλέσασα τὴν ἀνάμιξιν ταύτην ².

I. 6, 36. «Συνανεμίγνυντο δὲ τοῖς Ἀρειανίζουσι Μελιτιανοί». Οἱ Μελιτιανοὶ δὲν ὑπεστήριξαν τοὺς Ἀρειανοὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, ἀλλὰ βραδύτερον μετὰ τὴν Α' Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (325). Ὁ Ἐπιφάνιος μάλιστα ἐδέχθη, ὅτι ὁ Μελίτιος κατήγγειλε τὸν Ἀρειὸν εἰς τὸν Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρον (Κατὰ αἰρέσεων 68, 4). Ἡ Α' Οἰκουμ. Σύνοδος μετεχειρίσθη τοὺς Μελιτιανοὺς μετ' εὐμενείας (τὸ σχετικόν

¹ Αὐτ. σελ. 113. Ἴδε κατωτέρω διόρθωσιν εἰς I. 6, 37.

² **Eduard Schwartz**, ἐν Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, 1905, σελ. 290 κ. ἔξ. **H. G. Opitz**, ἐν Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft, 1934, σελ. 146 κ. ἔξ. **H. Lietzmann**, Kirchengeschichte, τόμ. 3. (1938), σελ. 97.

ἔγγραφον ἐν Σωκράτους, Ἐκκλη. Ἱστορία 1. 9 καὶ Θεοδωρήτοι, Ἐκκλ. Ἱστορία, 1. 8). Δὲν θὰ ἐφέρετο οὕτως, ἂν οἱ Μελιτιανοὶ εἶχον ἤδη συμμαχίη μετὰ τῶν Ἀρειανῶν¹.

I. 6, 37. «Υπὸ Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας, τοῦ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ μαρτυρήσαντος». Ὁ Ἀλεξανδρείας Πέτρος, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη (I. 5, 1), δὲν ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Διοκλητιανοῦ (284 306). Ἐνταῦθα ὁ Σωκράτης παρεξήγησε χωρίον τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν Ἀπολογητοῦ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου «Πέτρος παρ' ἡμῶν πρὸ μὲν διωγμοῦ γέγονεν ἐπίσκοπος, ἐν δὲ τῷ διωγμῷ καὶ ἐμαρτύρησεν» (κεφ. 59). Ὁ Πέτρος ἔγινεν ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας πρὸ τοῦ διωγμοῦ τοῦ Διοκλητιανοῦ (τῷ 300), ἐμαρτύρησε δὲ ἐπὶ τοῦ Γαλερίου (311. Εὐσεβίου Ἐκκλ. Ἱστορία, 7, 32, 31). Τὸν διωγμὸν τοῦ Γαλερίου δύναται τις βεβαίως νὰ θεωρήσῃ ὡς συνέχειαν τοῦ διωγμοῦ τοῦ Διοκλητιανοῦ καὶ ἐπομένως ἀμφοτέρους ὡς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν διωγμὸν. Τοῦτο ἔπραξεν ὁ Μ. Ἀθανάσιος. Δὲν δύναται τις ὁμως νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ Πέτρος ἐμαρτύρησεν ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Διοκλητιανοῦ, ὁ ὁποῖος πρὸ πενταετίας εἶχεν ἐγκαταλείψῃ τὸν θρόνον. Τοῦτο ἔπραξεν ὁ Σωκράτης παρεξηγῶν τὸν Μ. Ἀθανάσιον².

I. 8, 31 καὶ 32. «Πέντε δὲ μόνοι οὐ προσεδέξαντο (τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας), τῆς λέξεως τοῦ ὁμοουσίου ἐπιλαθόμενοι, Εὐσέβιος τε ὁ Νικομηδείας καὶ Θεόγνις Νικαίας, Μάρις Χαλκηδόνος, Θεωνᾶς Μαρμαρικής, Σεκοῦνδος Πτολεμαῖδος... (Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος) τοὺς περὶ Εὐσέβιον καὶ Θεόγνιν εἰς ἔξορίαν ἀπέστειλεν». Οἱ μνημονευθέντες πέντε ἐπίσκοποι μετέσχον μὲν τῆς ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἠρνήθησαν ὁμως νὰ δεχθῶσι τὸ σύμβολον αὐτῆς ὄχι ὅλοι, ὡς λέγει ὁ Σωκράτης, ἀλλὰ μόνον δύο ἐξ αὐτῶν, ὁ Θεωνᾶς καὶ ὁ Σεκοῦνδος, ἀμφοτέροι ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου. Οἱ ἄλλοι ἐδέχθησαν τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας καὶ τοὺς ἐν τέλει αὐτοῦ προσαρτιθέντας ἀναθεματισμοὺς τῶν κυριωτέρων ἀρειανικῶν φράσεων. Ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος καὶ ὁ Νικαίας Θεόγνις δὲν ἐδέχθησαν τὸν προσωπικὸν ἀναθεματισμὸν τοῦ Ἀρείου. Εἰς ἔξορίαν ἐπίσης ἐστάλησαν ὄχι ὅλοι (καὶ οἱ πέντε), ἀλλὰ μόνον οἱ τέσσαρες. Οὗτοι δὲ δὲν ἐξωρίσθησαν ὁμοῦ καὶ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν. Κατ' ἀρχὰς ἐστάλησαν

¹ Valesius, παρὰ Migne, αὐτ. σελ. 17. Herzog — Hauck, Realencyklopädie für protestant. — Theologie und Kirche, τόμ. 2, σελ. 7 καὶ 20. Τόμ. 12, σελ. 561.

² Geppert, αὐτ. σελ. 114.

οἱ δύο ἐπίσκοποι τῆς Αἰγύπτου, ὡς μὴ δεχθέντες τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας, μετὰ τρεῖς δὲ μῆνας, ὁ Εὐσέβιος καὶ ὁ Θεόγνης, ὄχι τόσον, διότι δὲν ἐδέχθησαν τὸν προσωπικὸν ἀναθεματισμὸν τοῦ Ἀρείου, ἀλλ' ἔνεκα προσθέτων ἀφορμῶν. Ταῦτα στηρίζονται ἐπὶ τῶν ἐπομένων πηγῶν. Μεγάλου Ἀθανασίου, περὶ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου, 3, 2. Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 9, 4, 14, 3 καὶ 7 Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 21, 4. Θεοδωρήτου, Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 7, 15, 20, 8 κ. ἐξ. Φιλοστοργίου Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 9 καὶ 10¹.

I, 9, 15. «Τὸν αἰρεσιάρχην Μελίτιον». Ὁ Λυκοπόλεως τῆς Αἰγύπτου Μελίτιος δὲν ἦτο ἀργηγὸς αἰρέσεως, ἀλλὰ σχίσματος (ἀρχὰς τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος). Οἱ τελευταῖοι καὶ ἀσθενεῖς κυριατισμοὶ τῆς μοντανιστικῆς κινήσεως. Ἐπεζήτουν τὸ μαρτύριον καὶ ἦσαν αὐστηροὶ ἀπέναντι τῶν κατὰ τοὺς διωγμοὺς ἐκπεσόντων χριστιανῶν. Ὁ Μελίτιος προσέβη καὶ εἰς παρ' ἑνορίαν χειροτονίας πρεσβυτέρων ἐν Αἰγύπτῳ. Ταῦτα στηρίζονται ἐπὶ τῶν ἐπομένων μαρτυριῶν. Ἐπιφανίου. Κατὰ αἰρέσεων, κεφ. 68. Ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Πέτρου πρὸς τοὺς Ἀλεξανδρεῖς καὶ Αἰγυπτίαν ἐπισκόπων πρὸς τὸν Μελίτιον (Migne, τόμ. 10 καὶ 18). Ἀλεξανδρείας Πέτρου, Κανόνες 9, 11 καὶ 12².

I, 9, 30. Ἐπιστολὴ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ λαοὺς. Ὁρίζει, ἵνα οἱ Ἀρειανοὶ ὀνομάζωνται Πορφυριανοί, αἱ συγγραφαὶ τοῦ Ἀρείου καῶσι καὶ ὁ ἔχων τοιαύτην συγγραφὴν τιμωρῆται διὰ θανάτου. Ὁ Ἑρρῖκος Valesius (1668) ὀρθῶς ἠσθάνθη, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη χρονολογικῶς δὲν κεῖται εἰς τὸ ἀρμόζον μέρος. Παρετήρησεν, ὅτι ἡ προηγουμένη καὶ ἡ ἐπομένη ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ αὐτοκράτορος ἀναφέρονται εἰς τὴν Α' Οἴκουμ. Σύνοδον (326), ἐνῶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστολὴ οὐδέμιαν μνεῖαν κάμει αὐτῆς. Ἐπρότεινε νὰ τεθῆ μετὰ τὴν ἐπομένην ἐπιστολὴν καὶ λάβῃ αὐτῶ τὴν τρίτην θέσιν. Ὁ Otto Seeck (τῷ 1896) ἰσχυρίσθη, ὅτι ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶναι νόθος, ὡς μὴ ἀρμόζουσα εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὡς μὴ ἐφαρμοσθεῖσά ποτε καὶ ὡς μὴ ἀναφε-

¹ Valesius παρὰ Migne, αὐτ. στ. 68, καὶ παρὰ Hussey, αὐτ. σελ. 29 κ. ἐξ. Herzog — Hauck, αὐτ. 2, 15. Ad. Lichtenstein, Ensebius von Nikomedien, 1903, σελ. 11 κ. ἐξ.

² Valesius παρὰ Migne, αὐτ. στ. 83 κ. ἐξ. καὶ παρὰ Hussey, αὐτ. σελ. 40. Herzog — Hauck, αὐτ. τομ. 12, σελ. 558 κ. ἐξ. F. Kettler, Der melitianische Streit in Aegypten, ἐν Zeitschrift f. d. neutestam. — Wissenschaft, 1936, σελ. 155 κ. ἐξ., ὅπου καὶ ἡ καλλιτέρα ἐκδοσις τῶν μνημονευθεισῶν ἐπιστολῶν.

ρομένη ἐν τοῖς ἀρχαιότεροις συγγράμμασι τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου. Ὁ Eduard Schwartz (τῷ 1904) ἐκ Παρισινοῦ κώδικος ἐδημοσίευσεν σημειώματα, τὰ ὁποῖα ἔκκειντο ἐν ἀρχῇ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐπιστολῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἄλλης τινὸς ἐπιστολῆς αὐτοῦ, ἀλευθυνομένης πρὸς τὸν Ἀρειον καὶ τοὺς Ἀρειανούς (Γελασίου Ἐκκλησιαστικῆ Ἱστορία, 3, 19. Ἐπιφανίου. Κατὰ αἰρέσεων, κεφ. 69, 9, πρβλ. καὶ Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορίαν I. 9, 64, Σωζουμένου, Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν, I. 21, 4). Ἐκ τῶν σημειωμάτων τούτων ἔγινε γνωστόν, ὅτι ἀμφότεραι αἱ ἐπιστολαὶ αὐταὶ διὰ τῶν μαγιστριανῶν Συγκλητίου καὶ Γαυδεντίου ἐκομίσθησαν εἰς Αἴγυπτον, ὅτε ἔπαρχος αὐτῆς ἦτο ὁ Πατέριος, καὶ ἀνεγνώσθησαν ἐν τῷ παλατίῳ τοῦ ἐπάρχου. Οὕτως ὄχι μόνον ἐπιστοποποιήθη ἡ γνησιότης τῆς ἐπιστολῆς, περὶ τῆς ὁποίας πραγματευόμεθα, ἀλλ' ἐκ τοῦ χρόνου τῆς ἐξουσίας τοῦ ἐπάρχου Πατερίου ὠρίσθη καὶ ὁ χρόνος τῆς συγγραφῆς αὐτῆς (333 ἢ τέλη τοῦ 332). Ἐγρᾶφη ἐπομένως ὀκτώ ἔτη μετὰ τὴν ἐν Νικαίᾳ Α' Οἰκουμ. Σύνοδον καὶ τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν σύνοδον ταύτην ἐπιστολάς. Χρονολογικῶς πρέπει νὰ τοποθετηθῇ πολὺ βραδύτερον, μετὰ τὴν σύνοδον τῆς Ἀντιοχείας (330), τὴν καθαιρέσαν τὸν Ἀντιοχείας Εὐστάθιον, ὅτε ἐξεδόθη τὸ κατὰ τῶν αἰρετικῶν διάταγμα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (Εὐσεβίου, Βίος τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, 3, 63 καὶ 64. Σωζουμένου, Ἐκκλ. Ἱστορία, Ἱστορία, 2, 32). Ἀλλὰ κατὰ τὴν διάταξιν τῆς ὕλης, τὴν ὁποίαν ἐτήρησεν ὁ Σωκράτης, ἡ ἐπιστολὴ αὕτη δύναται νὰ τηρηθῇ εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται, πάντως ὁμως πρέπει νὰ τοποθετηθῇ ὡς τρίτη εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ¹.

I. 9, 46. Ἐπιστολὴ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Εὐσεβίον. Εἶναι ἐγκύκλιος ἐπιστολή, σταλεῖσα εἰς ὅλους τοὺς μητροπολίτας. Δι' αὐτῆς δίδεται ἐντολή, ἵνα διὰ κυβερνητικῶν χρημάτων ἐπιδιορθωθῶσιν ἢ ἐπαυξηθῶσιν οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ ἢ κατασκευασθῶσιν ἐξ ὑπ' ἀρχῆς νέοι τοιοῦτοι. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη χρονολογικῶς δὲν κεῖται ἐπίσης εἰς τὸ ἀρμόζον μέρος. Ὁ Σωκράτης παρέλαβεν αὐτὴν ἐκ τοῦ Εὐσεβίου (Βίος τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, 2, 46), ὁ ὁποῖος εἶχε τοποθετήσῃ τὴν ἐπιστολὴν ὀρθῶς, μετὰ τὴν ἦτταν τοῦ Λικινίου (323 ἢ 324) καὶ πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμ.

¹ Valesius, παρὰ Migne, αὐτ. στ. 87 κ. ἐξ. καὶ παρὰ Hussey, αὐτ. σελ. 41 κ. ἐξ. Seeck, ἐν Zeitschrift f. Kirchengeschichte, 1896, σελ. 48 κ. ἐξ. Schwartz, αὐτ. 1904, σελ. 393 κ. ἐξ.

Συνόδου (325). Ὁ Σωκράτης ἐτοποθέτησεν αὐτὴν μετὰ τὴν σύνοδον ταύτην. Ἐνεκα τῆς ὑπ' αὐτοῦ τηρηθείσης ἀλλοίας διατάξεως ἐν γένει τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου, δὲν δύναται τις νὰ εὕρῃ κατάλληλον μέρος, ἵνα τοποθετήσῃ τὴν ἐπιστολήν. Ὡς καὶ ἐκ τῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ διορθώσει λεχθέντων καταφαίνεται, ὁ Σωκράτης μετὰ τὴν Α' Οἴκουμ. Σύνοδον, ἐξ ἀφορμῆς τῶν σχετικῶν πρὸς αὐτὴν ἐπιστολῶν τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, παρέθεσε καὶ ἄλλας ἐπιστολάς αὐτοῦ, ἀσχετοὺς πρὸς αὐτὴν, μὴ τηρήσας μάλιστα τὴν χρονολογικὴν σειρὰν αὐτῶν¹.

I. 13, 12. « Ἀρποκρατίων Κύνων . . . ὁ χρόνος δὲ τῆς (ἐν Νικαίᾳ) συνόδου ὡς ἐν παρασημειώσεσιν εὔρομεν, ὑπατείας Παυλίνου καὶ Ἰουλιανοῦ, τῇ εἰκάδι τοῦ Μαΐου μηνός ». Ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ὡς μετασχὼν τῆς Α' Οἴκουμ. Συνόδου ἀναφέρεται « Ἀρποκρατίων Κυνῶν » (ἄχι Κύνων). Ὁ Ἀρποκρατίων δὲν ἦτο ἐπίσκοπος Κυνῶν, ἀλλ' Ἀλφοκράνων. Ὁ ἐν τοῖς καταλόγοις τῶν μελῶν τῆς συνόδου ταύτης μετὰ τὸν Ἀρποκρατίωνα μνημονευόμενος Ἀδαμάντιος ἦτο ἐπίσκοπος Κυνῶν. Ἐκ παραδρομῆς τοῦ Σωκράτους ἢ τοῦ κώδικος, τὸν ὅποιον ἐχρησιμοποίησε, παρελήφθη ἡ ἐπισκοπὴ τοῦ πρώτου καὶ τὸ ὄνομα τοῦ δευτέρου καὶ οὕτως ὁ Ἀρποκρατίων συνεδέθη μετὰ ξένης ἐπισκοπῆς. Ὁ Σωκράτης ὡς ἡμερομηνίαν τῆς συγκλήσεως τῆς Α' Οἴκουμ. Συνόδου (325) δέχεται « τῇ εἰκάδι τοῦ Μαΐου μηνός ». Ἄλλοι ἀναφέρουσι « πρὸ γ' Καλανδῶν Ἰουλίων », ἦτοι 19 Ἰουνίου. Ὁ Ἑρρίκος Valesius (1668) ἰσχυρίσθη, ὅτι ὁ Σωκράτης εἶχεν ἐνώπιον αὐτοῦ ἐσφαλμένον κείμενον, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀντὶ Καλανδῶν Ἰουλίων ἔκειτο Καλανδῶν Ἰουνίων, ὅπερ ἰσοδύναμει μὲ τὴν 20 Μαΐου. Τὰ αὐτὰ ἐπανέλαβε καὶ ὁ Ἀντώνιος Parigi (1689). Ὁ Σωκράτης πληροφορεῖ ἡμᾶς, ὅτι τὴν ὑπ' αὐτοῦ παρεχομένην ἡμερομηνίαν εὔρεν « ἐν παρασημειώσεσιν ». Ὁ Eduard Schwartz (1904), ἐδημοσίευσε πολλὰς τοιαύτας σημειώσεις ἐξ ἐντύπων καὶ ἐκ χειρογράφων, ἐξ ἑλληνικῶν πρωτοτύπων καὶ ἐκ λατινικῶν καὶ συριακῶν μεταφράσεων. Τῶν σημειώσεων τούτων αἱ μὲν ἀναφέρονται εἰς τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας, αἱ δὲ εἰς τοὺς κανόνας αὐτῆς. Ὅλοι ὅμως ὡς ἡμερομηνίαν ἔχουσι « πρὸ γ' Καλανδῶν Ἰουλίων ». Μόνον μία συριακὴ μετάφρασις ἔχει « γ' Ἰουν. Ἰουλίων ». Πρόκειται προφανῶς περὶ λάθους διορθωθέντος. Ἡ καθ' ἑαυτὴν πιθανὴ εἰκασία τοῦ Valesius, ὅτι ὁ Σωκράτης ἐνώπιον αὐτοῦ εἶχεν ἐσφαλμένον κείμενον, καθίσταται οὕτω πιθανωτάτη. Ὁ Σωκράτης μετέδωκεν εἰς ἡμᾶς ἐσφαλ-

¹ Valesius, παρὰ Migne, αὐτ. στ. 93, καὶ παρὰ Hussey, αὐτ., σελ. 46.

μένως τὴν ἡμερομηνίαν, ἣ ὁποία συχνὰ ἀπαντᾷ μετὰ τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας καὶ τῶν κανόνων αὐτῆς. Δὲν πρέπει οὗτος νὰ θεωρῆται ὡς ἄλλη πηγὴ, παρέχουσα ἄλλην, διάφορον ἡμερομηνίαν. Τὸ ζήτημα, πότε ἔγινεν ἡ ἔναρξις τῶν ἐργασιῶν τῆς συνόδου, ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς παρούσης διατριβῆς¹.

I. 17. 7. «Ἡ δὲ τοῦ βασιλέως μήτηρ οἶκον μὲν εὐκτῆριον ἐν τῷ τοῦ μνήματος τόπῳ πολυτελῆ κατασκευάσεν, Ἱερουσαλήμ τε νέαν ἐπωνόμασεν, ἀντιπρόσωπον τῇ παλαιᾷ ἐκείνῃ καὶ καταλειμένη ποιήσασα». Ὁ Σωκράτης παρέλαβε ταῦτα ἐκ τοῦ Εὐσεβίου (Βίος τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, β, 33), ἀλλὰ παρενόησε τὰ λεγόμενα αὐτοῦ τὰ ὁποῖα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς: «Καὶ δὴ κατ' αὐτὸ τὸ σωτήριον μαρτύριον ἡ νέα κατασκευάζετο Ἱερουσαλήμ ἀντιπρόσωπος τῇ πάλαι βοιωμένῃ, ἣ μετὰ τὴν κυριοκτίονον μαιοφονίαν ἐρημίας ἐπ' ἔσχατα περικρατεῖσα δίκην ἔτισε δυσσεβῶν οἰκητόρων». Δὲν ὠνομάσθη ὁ ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Χριστοῦ κτισθεὶς ναὸς νέα Ἱερουσαλήμ, ὡς φρονεῖ ὁ Σωκράτης, ἀλλὰ πρόκειται περὶ τῆς διὰ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου τρόπον τινὰ ἐκπληρώσεως τῆς προφητείας τῆς Ἀποκαλύψεως, κατὰ τὴν ὁποῖαν ἐξ οὐρανοῦ μέλει νὰ κατέλθῃ ἡ «καινὴ Ἱερουσαλήμ» (β, 2 καὶ 21, 2). Τοῦτο φαίνεται ἐξ ἄλλων φράσεων τοῦ κεφαλαίου ἐκείνου τοῦ Εὐσεβίου «τάχα που ταύτην οὖσαν τὴν διὰ προφητικῶν θεσπισμάτων κεκηρυγμένην καινὴν καὶ νέαν Ἱερουσαλήμ, ἧς περὶ μακροὶ λόγοι μυρία δι' ἐνθέου πνεύματος θεσπιζόντες ἀνυμνοῦσιν»².

I. 17, 13. «Καὶ τὸ σῶμα αὐτῆς (τῆς μητρὸς τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου Ἐλένης) εἰς τὴν βασιλεύουσαν νέαν Ρώμην διακομισθὲν ἐν τοῖς βασιλικαῖς μνήμασι ἀπετέθη». Ὁ Σωκράτης παρέλαβε ταῦτα ἐπίσης ἐκ τοῦ Εὐσεβίου (Βίος τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου, β, 47), ἀλλὰ παρενόησε τὰ λεγόμενα αὐτοῦ, προσθέσας τὴν φράσιν «νέαν Ρώμην». Ὁ Εὐσεβίος λέγων «βασιλεύουσαν πόλιν» δὲν ἐνόει τὴν νέαν Ρώμην (τὴν Κωνσταντινούπολιν), ἀλλὰ τὴν παλαιὰν Ρώμην. Τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Εὐσεβίος ὀνομάζει «τῆς βασιλέως πόλεως», ἢ «ἡ βασι-

¹ Valesius, παρὰ Migne, αὐτ. στ. 108, 109, καὶ παρὰ Hussey, αὐτ. σελ. 54 καὶ 55. Pagi Critica historicochronologica in Annales Baronii, ann. 325. N° 3. Hussey, αὐτ. σελ. 54 Schwartz αὐτ. 1904, σελ. 395 κ. ἐξ. Opitz, αὐτ. σελ. 154, σημ. 119, Gelzer, Hilgenfeld, Cuntz, Patrum Nicaenorum Nomina, σελ. XLVIII. Schwartz, Über die Bischofalten der Synoden von Chalkedon, Nicaea und Kon/pe/, 1937, σελ. 63.

² Valesius, παρὰ Migne, αὐτ. στ. 119, παρὰ Hussey, αὐτ. 64.

λέως ἐπώνυμος πόλις» (ἀμφότερα ἐν 3, 54). Τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τῆς Ἑλένης δὲν εἶναι ἐπακριβῶς γνωστόν. Θεωρεῖται πιθανόν, ὅτι ἀπέθανε μεταξύ τῶν ἐτῶν 327 καὶ 330. Βραδύτερον ὁ Μ. Κωνσταντῖνος μετέφερε τὰ ὄσπια τῆς μητρὸς αὐτοῦ ἐκ Ρώμης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (Νικηφόρου Καλλίστου, Ἐκκλ. Ἱστορία 8, 30)¹.

I. 18. 4. «Ἐκείνους (Σαρμάτας καὶ Γότθους) τε ἐκπεπληγμένους τῷ παραλόγῳ τῆς (ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου) ἥτις πιστεῦσαι τότε πρῶτον τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ». Ὁ Σωζόμενος διορθοῖ τὸν Σωκράτην, ἰσχυριζόμενος, ὅτι ὁ χριστιανισμὸς τῶν Γότθων καὶ ἄλλων βαρβάρων λαῶν δὲν ἤρχισε πρώτην φορὰν ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀλλὰ προηγουμένως, ἀπὸ τοῦ αυτοκράτορος Γαλλιανοῦ (260-268) καὶ τῶν διαδόχων αὐτοῦ (Ἐκκλησ. Ἱστορία, 2, 6, 1-2) Ὁ οὐσιαστικώτερος ἐκχριστιανισμὸς τῶν Γότθων ὑπὸ τοῦ Οὐλφίλα ἐπίσης δὲν ἤρχισεν ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἀλλὰ βραδύτερον ἐπὶ τοῦ αυτοκράτορος Κωνσταντίου (337-361)².

I. 19. 12. «Φρουμέντιος δὲ καταλαβὼν τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τῷ ἐπισκόπῳ Ἀθανασίῳ τότε νεωστὶ τῆς ἐπισκοπῆς ἀξιωθέντι, ὑπαναφέρει τὸ πρᾶγμα». Ὅτε ὁ Φρουμέντιος μετέβη εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος τῆς Ἀθησυνίας ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου, οὗτος δὲν εἶχε νεωστὶ καταλάβῃ τὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας. Ὑπολογίζεται, ὅτι εἶχε παρέλθῃ τοὐλάχιστον δεκαετία, ἦτοι περὶ τὸ 341. Ἀκριβέστερον ὀλίγον πρὸ τοῦ 340 (ἢ 339) ἢ μετὰ τὸ 346 (ἢ περὶ τὸ 346)³.

I. 20, 1-19. Περὶ τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Ἰβήρων τοῦ Εὐξείνου Πόντου. Ὁ Σωκράτης παρέλαβε ταῦτα ἐκ τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας τοῦ Ρουφίνου (X, 11). Αἱ σπουδαιότεραι παρεξηγήσεις τοῦ Σωκράτους εἶναι αἱ ἐπόμεναι. Ὁ Ρουφῖνος δὲν δέχεται, ὅτι πρὸς τὴν χριστιανὴν αἰχμάλωτον ἤχθη νοσῶν ὁ παῖς τοῦ βασιλέως τῶν Ἰβήρων, ἀλλ' ἄλλοις (ἐκδοσις Mommsen, σελ. 974). Δὲν ἀναφέρει, ὅτι κατὰ τὸ κνήγιον κατέλαβε τὸν βασιλέα ἐν τῷ δάσει ὁμίχλῃ, ἀλλ' ὑπερφυσικὸν σκότος: «obscurari densissimis tenebris diem et per taetrae

¹ Baronius καὶ Valesius, παρὰ Hussey, αὐτ. σελ. 65 κ. ἐξ. Ivar Heikel, ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδόσει τῆς τοῦ Εὐσεβίου Βιογραφίας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, 1902, σελ. 287, στήλῃ δευτέρα ἐν τέλει.

² Hussey, αὐτ. σελ. 67 κ. ἐξ. Herzog - Hauck, αὐτ. τόμ. 6, σελ. 772 κ. ἐξ.

³ Valesius, παρὰ Hussey, αὐτ. σελ. 70 κ. ἐξ. Herzog - Hauck, αὐτ. τόμ. 1, σελ. 85. G. Krüger, Kirchengeschichte, τόμ. I. 1923. σελ. 224. I. Kirsch, Kirchengeschichte, τόμ. I. 1930, σελ. 434.

noctis horrorem luce subducta caecis iter gressibus denegari· alius alio diversi ex comitibus oberrant, ipse solus densissima obscuritate circumdatus quid ageret, quo se verteret, nesciebat» (αὐτ. σελ. 975). Ὁ βασιλεὺς δὲν ἦτο «ἐμφρων» διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ κίονος, ἀλλ' ἐμφροντις («anxius» αὐτ. σελ. 976). 20, 20 «Ὁς (Βακούριος) πρότερον μὲν ἦν βασιλίσκος Ἰθήρων, ὕστερον δὲ Ρωμαίοις προσελθὼν, ταξίαρχος τοῦ ἐν Παλαιστίνῃ στρατιωτικοῦ κατέστη, καὶ μετὰ ταῦτα στρατηλατῶν, τὸν κατὰ Μαξίμου τοῦ τυράννου πόλεμον τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ συνηγωνίσαστο». Ὁ Σωκράτης ὑπέπεσεν ἐνταῦθα εἰς δύο λάθη. Ὁ Ρουφίνος λέγει, ὅτι ὁ Βακούριος κατέστη «Palestini limitis dux» (αὐτ. σελ. 976), ἦτοι ἡγεμὼν εἰς τὰ σύνορα τῆς Παλαιστίνης. Ὁ Σωκράτης ἀντὶ limitis ἀνέγνωσε militis (στρατιωτικοῦ). Ὁ Βακούριος ἐβοήθησε τὸν Μέγαν Θεοδόσιον ὄχι εἰς τὸν κατὰ τοῦ Μαξίμου, ἀλλὰ κατὰ τοῦ Εὐγενίου πόλεμον (Ρουφίνου, XI, 33, 15, ἔκδοσις Mommsen, σελ. 1038. Ζώσιμος, 4, 58)¹.

I. 22. Περὶ τοῦ Μανιχαϊσμοῦ. Τὰ περὶ αὐτοῦ λεγόμενα ὁ Σωκράτης, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ (22, 13), παρέλαβεν ἐκ τοῦ διαλόγου τοῦ ἐπισκόπου Κασχάρων τῆς Μεσοποταμίας Ἀρχελαίου μετὰ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς αἵρέσεως ταύτης Μανιχαίου (Μάνητος). Ὁ διάλογος εἶναι φανταστικός καὶ συγγραφεὺς αὐτοῦ εἶναι ὁ Ἡγεμόνιος πιθανῶς ἐν Συρίᾳ, πρὸ τῶν μέσων τῆς 4ης ἐκ)ρίδος. Παραλλαγὰὶ ἀπαντῶσι παρ' Ἐπιφανίῳ (Κατὰ αἵρέσεων κεφ. 66). Εἶχεν ἐπικρατήσῃ ἡ γνώμη, ὅτι αἱ ὑπὸ τοῦ Ἡγεμονίου παρεχόμεναι (κεφ. 51 κ. ἐξ.) καὶ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ἐπαναλαμβανόμεναι περὶ τοῦ Μάνητος πληροφορίαι εἶναι μυθώδεις, καὶ ὅτι ὑπ' αὐτὰς κρύπτονται ἐλάχιστα στοιχεῖα τῆς πραγματικῆς ἱστορίας τοῦ Μάνητος. Ἄλλη γνώμη νεωτέρα ἔχει τοῦτο τὸ πλεονέκτημα, ὅτι μένει περισσότερο πιστὴ εἰς τὰς μνημονευθείσας πληροφορίες. Κατ' αὐτήν, ὑπὸ τὰς πληροφορίες ταύτας κρύπτονται ἱστορικὰ στοιχεῖα ὄχι τοῦ βίου τοῦ Μάνητος, ἀλλὰ τῆς μεταφορᾶς τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ διὰ τῆς Ἀραβίας εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τῆς ἐκεῖ μεταφράσεως αὐτῶν εἰς τὸ κοπτικόν. Τὰ πρόσωπα Σκυθιανὸς καὶ Τερέβινθος σχετίζονται μὲ τὴν μεταφορὰν ταύτην καὶ μετάφρασιν. Ὁ Μανιχαῖος ἱεραπόστολος Σκυθιανὸς ἴσως διὰ τοῦ γάμου μετὰ τῆς Αἴγυπτίας ἔλαβε τὸ δικαίωμα νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν Αἴγυπτῳ².

¹ Valesius, παρὰ Migne, αὐτ. στ. 133 κ. ἐξ. καὶ παρὰ Hussey, αὐτ. τόμ. II, σελ. 122, σημ. καὶ τόμος III, σελ. 75. Geppert, αὐτ. σελ. 116.

² K. Kessler, Mani, τόμ. I. 1889, σελ. 14 κ. ἐξ. Ὁ αὐτὸς ἐν Herzog-Hauck, αὐτ. τόμ. 12, σελ. 193 κ. ἐξ. C. Schmidt, Ein Mani—Fund in Ägypt-

I. 24, 5 κ. ἐξ «Τότε δὲ ἐν τῇ Ἀντιοχείᾳ δεινὴ στάσις ἐπὶ τῇ αὐτοῦ (τοῦ Εὐσταθίου) καθαιρέσει γεγένηται· καὶ μετὰ ταῦτα πολλάκις περὶ ἐκλογῆς ἐπισκόπου τοσοῦτος ἐξήφθη πυρρός, ὡς μικροῦ δεῖσαι τὴν πᾶσαν ἀνατραπῆναι πόλιν, εἰς δύο τμήματα διαιρεθέντος τοῦ λαοῦ· τῶν μὲν Εὐσέβιον τὸν Παμφίλου ἐκ τῆς ἐν Παλαιστίνῃ Καισαρείας μεταφέρειν φιλονεικούντων ἐπὶ τὴν Ἀντιόχειαν... Ἐφεξῆς οὖν ἐπὶ ἔτη ὀκτῶ λέγεται τὸν ἐν Ἀντιοχείᾳ θρόνον τῆς ἐκκλησίας σχολάσαι», Ὡς ὁ Σωκράτης ἐκθέτει τὰ πράγματα, νομίζει* τις, ὅτι μετὰ τὴν καθαιρέσειν τοῦ Ἀντιοχείας Εὐσταθίου (330) ἐπροτάθη ἡ ὑποψηφιότης τοῦ Καισαρείας Εὐσεβίου, ἐνῶ εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐμεσολάβησαν εἰς ἡ δύο ἐπίσκοποι Ἀντιοχείας (ὁ Τύρου Παυλῖνος; καὶ ὁ Εὐλάλιος), οἱ ὅποιοι ὅμως ὀλίγον χρόνον παρέμενον. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν εἶναι ἀληθές, ὅτι, ἀρνηθέντος τοῦ Εὐσεβίου τὴν ὑποψηφιότητα αὐτοῦ, ὁ ἐπισκοπικὸς θρόνος τῆς Ἀντιοχείας ἔμεινε κενὸς ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη. Ὁ μνημονευθεὶς Εὐλάλιος ἀπέθανε τῷ 332, ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν (ἀντὶ τοῦ Εὐσεβίου) Εὐφρόνιος ἀπέθανε τῷ 333 καὶ ὁ διαδεχθεὶς τοῦτον Φλάκιλλος ἀπέθανε περὶ τὸ 341¹.

I. 25. Περὶ τῆς ἐκ τῆς ἑξορίας ἀνακλήσεως τοῦ Ἀρείου. Ὁ Hussey ψέγει τὸν Σωκράτην, διότι ἐνταῦθα ἐποποθέτησε τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἀρείου, ἐνῶ πολὺ προηγουμένως (I. 14) ἐδιηγῆθη τὴν ἐκ τῆς ἑξορίας ἀνάκλησιν τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου καὶ τοῦ Νικαίας Θεόγνιδος. Μήπως πρῶτον ἀνεκλήθησαν οἱ δύο αὐτοὶ ἐπίσκοποι καὶ ἔπειτα ὁ Ἀρειος; Τοῦτο δέχονται ἀρκετοὶ ἱστορικοὶ. Ἄλλ' ἐπιστολῇ τῶν μνημονευθέντων ἐπισκόπων βεβαιοῖ τὸ ἀντίθετον. «Ἄτοπον δέ, τοῦ δοκοῦντος εἶναι ὑπευθύνου ἀνακεκλημένου καὶ ἀπολογησαμένου, ἐφ' οἷς διεβάλλετο, ἡμᾶς σιωπᾶν, καθ' ἑαυτῶν διδόντας τὸν ἔλεγχον» (Σωκράτους, Ἐκκλ. Ἱστορία, 146). Ἡ γνησιότης τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἄλλοτε προσεβάλλετο περισσότερο, ἀλλὰ σήμερον δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι θεωρεῖται ἐξησφαλισμένη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Σωκράτης ἐκ τῆς μνημονευθείσης ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν αὐτὸς παραθέτει, ἐγνώριζε τὴν ἐκδοχὴν ταύτην καὶ ἐδέχετο αὐτήν. «Ἀρειος πρὸ τούτων

ten (Sitzungsberichte der Berliner Akademie, 1933). Τοῦ αὐτοῦ, Neue original—quellen des Manichäismus aus Ägypten (Zeitschrift f. Kirchengeschichte, 1933).

¹ Valesius, παρὰ Hussey, αὐτ. σελ. 84. Hussey, αὐτ. σελ. 85, I. Hefele, Konziliengeschichte, τόμ. I. σελ. 452. πρὸς γαλλ. μετάφρ. Leclercq, I, 2. 645 σημ. 2. Herzog—Hauck, αὐτ. τόμ. 12. σελ. 155. I. Duchesne, Histoire ancienne de l'Église, τόμ. II, 1910, σελ. 164 κ. ἐξ.

(τῶν δύο ἐπισκόπων) φαίνεται ἀνακληθεῖς (14, 7). Τὸ σφάλμα ἐπομένως τοῦ Σωκράτους εἶναι ἄλλο. Ἐνόμισε; δηλαδή, ὅτι τὰ αἷτια καὶ ὁ τρόπος τῆς ἀνακλήσεως τοῦ Ἀρείου (ἄμεσος ἢ ἔμμεσος ἐπίδρασις διαφόρων προσώπων ἐπὶ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου [κεφ. 25] καὶ ὑποβολή συγκεκαλυμμένης ὁμολογίας ὑπὸ τοῦ Ἀρείου [κεφ. 26]) δὲν σχετίζονται μὲ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Ἀρείου ἐκ τῆς ἐξορίας, ἀλλὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐπανόδου αὐτοῦ εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τῆς ἀποκαταστάσεως εἰς τὸν ἱερατικὸν αὐτοῦ βαθμὸν. «Ὑστερον ἑαυτῷ κάθοδον ἐπενόησεν, ἐπιπλάστῳ μετανοίᾳ χρησάμενος, ὡς κατὰ χώραν ἐροῦμεν» (14, 7). Μάλιστα ἐνόμισεν, ὅτι τὰ μνημονευθέντα ἔχουσι σχέσηιν ὄχι μὲ τὴν πρώτην ἀπόπειραν ἐπανόδου καὶ ἀποκαταστάσεως τοῦ Ἀρείου, ἐπὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἀλεξάνδρου, τὴν ὁποίαν ὁ Σωκράτης παρέλειπεν, ἀλλὰ μὲ τὴν δευτέραν ὁμοίαν ἀπόπειραν ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου. Διὰ τοῦτο μετέθεσεν αὐτὰ κατωτέρω, ἀκριβῶς ἐκεῖ, ὅπου ἐπρόκειτο νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τῆς ἀποπειρας ταύτης (μεταξὺ τοῦ 24, 9 καὶ 27, 1). Κατὰ τὸν Σωκράτην, ὁ Ἀρειος λαβὼν προσκλητήρια γράμματα τοῦ αὐτοκράτορος ἦλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν (25, 10) καὶ ἐκεῖ ὑπέβαλεν εἰς αὐτὸν συγκεκαλυμμένην ὁμολογίαν. Ἡ κτίσις τῆς πόλεως ταύτης δὲν εἶχεν ἀκόμη λήξῃ. Τὰ ἐγκαίνια αὐτῆς ἔγιναν τῷ 330. Πιθανώτατα ὁ Ἀρειος ἦλθεν εἰς τὴν Νικομήδειαν. Δύο πρεσβύτεροι τῆς Ἀλεξανδρείας ὀλίγον βραδύτερον ἐν Νικομηδεῖα συνήντησαν τὸν αὐτοκράτορα (27, 8)¹.

I. 27. 20. «Ταῦτα γνοὺς ὁ βασιλεὺς γράφει τῷ κήνσορι Δαλματίῳ, τῷ ἀδελφιδῷ ἑαυτοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ τῆς Συρίας διάγοντι, ἀγωγίμους ποιῆσαι τοὺς κατηγορουμένους». Πρόκειται περὶ τῆς ἐξετάσεως τῶν κατὰ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου καὶ τῶν ὁργάνων αὐτοῦ κατηγοριῶν (333). Ὁ μνημονευόμενος Δαλμάτιος, ὁ ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦ κήνσωρος, δὲν ἦτο ἀνεψιός, ὡς φρονεῖ ὁ Σωκράτης, ἀλλ' ἑτεροθαλῆς ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Ὁ υἱὸς Δαλματίου τοῦ κήνσωρος καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὀνομαζόμενος ἐπίσης Δαλμάτιος, ἦτο νεανίας, δυνάμενος μὲν μετὰ ἐν ἔτος κάλλιστα νὰ ὀνομασθῇ Καῖσαρ (335. Πασχάλιον Χρονικόν, ἐκδ. Migne τόμ. 92, στ. 713), δὲν ἦτο ὁμως δυνατὸν νὰ ἀνατεθῇ εἰς αὐτὸν ἢ διευκρινίσις τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος κατηγοριῶν. Ὁ Σωκράτης, ἀκολουθῶν τὸν

¹ Hussey, αὐτ. σελ. 89. Β. Στεφανίδου, ἐν τῇ Ἐπετηρίδι τῆς Ἑταιρείας τῶν Βυζαντινῶν σπουδῶν, 1929, σελ. 49 κ. ἐξ. Opitz, αὐτ. σελ. 155 κ. ἐξ. Lietzmann, αὐτ. σελ. 111 κ. ἐξ.

Μέγαν Ἀθανάσιον (Ἀπολογητικὸς κατὰ Ἀρειανῶν, κεφ. 65), διμιλῆ περὶ ἀπλοῦ δικαστηρίου τοῦ ἐν Ἀντιοχείᾳ κήνωρος Δαλματίου, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ παρίστατο καὶ τινες ἐπίσκοποι, τοῦλάχιστον ὁ Νικομηδείας Εὐσέβιος καὶ ὁ Νικαίας, Θεόγνις (27, 21). Ὁ Σωζόμενος (Ἐκκλ. Ἱστορία 2, 25) καὶ ὁ Θεοδώρητος (Ἐκκλ. Ἱστορία 1, 28), ἀκολουθοῦντες τὴν ἐκ Φιλιππουπόλεως τῷ 343 διαμαρτυρίαν τῶν Ἀρειανῶν (κεφ. 7, παρ' Ἰλαρίῳ ἐπισκόπῳ Πικταύων, Migne P. L τόμ. 10 στ. 663 κ. ἐξ. ἔκδοσις Βιέννης, τόμ. 65, σελ. 54), διὰ τὴν ἰδίαν περίστασιν ὁμιλοῦσι περὶ συνόδου ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης. Ἐκατέρω τῶν γνωμῶν τούτων γίνεται δεκτὴ μέχρι σήμερον ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν εἶναι ἀληθὲς τὸ ὑπὸ τοῦ Σωκράτους ἐν τέλει τοῦ 27 κεφαλαίου λεγόμενον «παύει δὲ ὁ βασιλεὺς τὸ ἐπὶ κήνωρος δικαστήριον δι' αἰτίαν τοιαύτην» (27, 21), ἥτοι, ἵνα συγκαλέσῃ τὴν σύνοδον τῆς Τύρου (335), περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ τὸ 28 κεφάλαιον. Ὁ Μ. Κωνσταντῖνος ἐγκατέλειψε τὴν προηγουμένην ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος, διότι ὁ Μ. Ἀθανάσιος δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἔδειξε τὸ ἀσύστατον τῶν κατ' αὐτοῦ κατηγοριῶν. Νέα ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου προὐκάλεσε τὴν σύγκλησιν τῆς συνόδου τῆς Τύρου¹.

I. 29, 1-4. Περὶ τοῦ Μελετιανοῦ ἐπισκόπου Ἀρσενίου, τὰ αὐθαίρετα τῆς διηγέσεως τοῦ Σωκράτους καταφαίνονται, ἂν συγκρίνῃ τις αὐτὴν πρὸς τὴν σχετικὴν διήγησιν τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου ἐν τῷ Ἀπολογητικῷ κατὰ Ἀρειανῶν (κεφ. 65). Κατὰ τὸ σύγγραμμα τοῦτο, ὁ Ἀρσένιος, τοῦ ὁποίου τὸν φόνον (κατὰ τὴν ψευδῆ κατηγορίαν τῶν Ἀρειανῶν) προὐκάλεσεν ὁ Μ. Ἀθανάσιος, ἦλθεν ἐξ Αἰγύπτου εἰς Τύρον καὶ ἐξηκολούθει καὶ ἐκεῖ κρυπτόμενος, ἵνα οὕτω πιστευθῇ ἢ μνημονευθεῖσα ψευδῆς κατηγορία. Ὁ Ἀρσένιος ἐξηκολούθει νὰ μένῃ πιστὸς εἰς τὴν μετὰ τῶν Ἀρειανῶν συμμαχίαν, ἀλλ' ἀνακαλυφθεὶς ἠναγκάσθη νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ταυτότητα αὐτοῦ. Ἐκ τῶν λεγόμενων τοῦ Μ. Ἀθανασίου δὲν φαίνεται σαφῶς, ἂν ἢ μετὰβασιν τοῦ Ἀρσενίου εἰς Τύρον ἔγινε, καθ' ἣν ἐποχὴν ἔμελλε ἐκεῖ νὰ συνέλθῃ ἢ κατὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου σύνοδος (335), ἢ προηγουμένως, ὅτε

¹ Valesius, παρὰ Migne, αὐτ. στ. 157 κ. ἐξ. καὶ παρὰ Hussey, αὐτ. σελ. 91 κ. ἐξ. Hussey, αὐτ. σελ. 92. Hefele, αὐτ. τόμ. I, σελ. 458 κ. ἐξ. πρὸς γαλλ. μετάφρ. Leclercq, I, 2. 653 κ. ἐξ. Herzog - Hauck, αὐτ. τόμ. 2, σελ. 20. Duchesne, αὐτ. τόμ. II, σελ. 74. Ὁ Lietzmann διακρίνει ἐκάτερα (τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ δικαστήριον τοῦ κήνωρος καὶ τὴν ἐν Καισαρείᾳ σύνοδον) καὶ δέχεται ἀμφότερα (αὐτ. σελ. 120 καὶ 121).

ἔμελλε νὰ λειτουργήσῃ τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ δικαστήριον τοῦ κήσωρος Δαλαματίου (334). Ὁ Σωκράτης δέχεται τὸ πρῶτον καὶ αὕτη εἶναι ἡ καθιερωμένη γνώμη, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ ἐμμείνωμεν καὶ ἡμεῖς. Εἰς τὴν διήγησιν τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου μένουσι σκοτεινὰ δύο σημεῖα. 2) Διατι δ' Ἀρσένιος μετέβη εἰς Τύρον, ἀφοῦ συμφέρον τῆς συμπαιγνείας ἦτο, νὰ μείνῃ αὐτὸς μακρὰν τῆς πόλεως ταύτης, ὅπου σύνοδος (335) θὰ ἐδίκαζε τὰς κατὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου κατηγορίας. 2) Ὑπὸ τίνος καὶ κατὰ τίνα τρόπον ἀνεκαλύφθη ὁ Ἀρσένιος ἐν Τύρῳ. Ὁ Σωκράτης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν διήγησιν ταύτην τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου, συνεπλήρωσεν αὐθαιρέτως τὰ δύο ταῦτα σημεῖα. Εἰς τὸ πρῶτον σημεῖον διετύπωσε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ περιέργεια τοῦ Ἀρσενίου, νὰ μάθῃ τὰ μέλλοντα ἐν Τύρῳ νὰ συμβῶσιν, ἔφερεν αὐτὸν εἰς τὴν πόλιν ταύτην. «Καθ' ἱστορίαν τῶν γενησομένων κερυμμένως παρήν» (29, 1). Τοῦτο εἶναι ἀπλῆ εἰκασία τοῦ Σωκράτους. Ὁ Ρουφῖνος, πρὸ τοῦ Σωκράτους, προὔτιμησεν ἄλλως νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα. Κατ' αὐτόν, ὁ Ἀρσένιος εἶχεν ἤδη ἀποχωρισθῆ τῶν πρώην συμμάχων αὐτοῦ καὶ ἤλθεν εἰς Τύρον, ἵνα ὑποστηρίξῃ τὸν Μ. Ἀθανάσιον. «Athanasio sese Arsenius obtulit» (Ἐκκλ. Ἱστορία, X, 18). Ἴνα δ' Ὁ Σωκράτης συμπληρώσῃ τὸ δεύτερον σημεῖον, τίς δηλονότι καὶ κατὰ τίνα τρόπον ἀνεκάλυψε τὸν κρυπτόμενον Ἀρσένιον, ἔπλασεν δλόκληρον μῦθον. Ἐν καπηλείῳ τῆς Τύρου μεταξὺ τῶν ἐκεῖ θαμῶνων ἔγιγε λόγος περὶ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀρσενίου ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ. Ὑπηρέται τοῦ ὑπατικοῦ Ἀρχελάου εὐρεθέντες ἐκεῖ ἤκουσαν τὰ λεγόμενα, ἐσημείωσαν τὰ ὄνόματα τῶν γνωριζόντων τὸ καταφύγιον τοῦ Ἀρσενίου καὶ κατέστησαν τὸ πρᾶγμα γνωστὸν εἰς τὸν κύριον αὐτῶν. Ἡ διήγησις αὕτη εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸν Μ. Ἀθανάσιον καὶ τὸν Ρουφῖνον. Ὁ Ρουφῖνος ὀλίγον ἀνωτέρω τοῦ παρατεθέντος χωρίου, ὁμιλῶν περὶ τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Τύρῳ συνόδου, ἀναφέρει ἀπλῶς, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ (ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος) ἀντεπροσωπεύθη εἰς αὐτὴν ὑπὸ τίνος τῶν κομήτων (τοῦ Διονυσίου), βοηθοῦντος καὶ τοῦ Ἀρχελάου, κόμητος τῆς Ἀνατολῆς («adnitente quoque Archelao tunc comite orientis» X. 17, ἔκδ. Mommsen, σελ. 983). Τὸ ὄνομα τοῦ Ἀρχελάου τούτου, ἔδωκε τὴν βᾶσιν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Σωκράτης ἐστῆριξε τὴν ὑπ' αὐτοῦ πλασθεῖσαν εἰδήσιν¹.

¹ Geppert, αὐτ. σελ. 13 κ. ἐξ. Ὁ Lietzmann δέχεται, ὅτι ὁ Ἀρσένιος μετέβη εἰς τὴν Τύρον προηγουμένως, ὅτε ἔμελλε νὰ λειτουργήσῃ τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ δικαστήριον τοῦ κήσωρος Δαλαματίου (333). Ἐν τῇ δικαστηρίῳ τούτῳ θὰ ἐξητάζετο ἡ περὶ τοῦ φόνου τοῦ Ἀρσενίου κατηγορία. Γνωσθέντος ὅμως, ὅτι

I. 30, 1. «Ἀχαάθ δέ, ὁ καὶ Ἰωάννης, ὁ κατήγορος, τοῦ δικαστηρίου διαδύς, ἐν τῷ θορούβῳ διέφυγε». Πρόκειται περὶ τοῦ κατήγορου τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Τύρου (335). Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ὀνομάζει αὐτὸν Ἀρχάφ (Ἀπολογητικὸς κατὰ Ἀρειανῶν κεφ. 65. Ἐπιστολὴ τοῦ Θεσσαλονίκης Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον, αὐτ. κεφ. 66). Ὁ Ἀρχάφ ἦτο ἀρχηγὸς τῶν Μελιτιανῶν, διαδεχθεὶς τὸν ἰδρυτὴν τοῦ σχίσματος τούτου Μελίτιον¹.

I. 35, 2. «Ἄλλ' ἐπὶ ἐτέραν χωροῦσι διαβολήν, διδάξαντες τὸν βασιλέα, ὡς εἶη Ἀθανάσιος ἀπειλήσας κωλύσειν πεμφθῆναι τὸν αἶτον τὸν ἐξ ἔθους ἐκ τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κομιζόμενον καὶ τούτων λεγομένων παρὰ Ἀθανασίου ἀκηκοέναι Ἀδαμάντιον, Ἀνουβίωνα, Ἀρθεθίωνα καὶ Πέτρον, τοὺς ἐπισκόπους». Ταῦτα ὁ Σωκράτης παρέλαθεν ἐκ τοῦ κατὰ Ἀρειανῶν Ἀπολογητικοῦ τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου (κεφ. 87), ἀλλὰ παρανόησε καὶ διέστρεψε τὸ νόημα αὐτῶν. Ἐκεῖ ἀναφέρεται καὶ ἄλλος ἐπίσκοπος ὁ Ἀγαθάμμων, τὸν ὁποῖον ὁ Σωκράτης παρέλειπεν. Ἐκτὸς τούτου, οἱ πέντε οὗτοι ἐπίσκοποι δὲν ἤκουσαν τὴν μνημονευθεῖσαν ἀπειλὴν τοῦ Μ. Ἀθανασίου (ὅτι τάχα θὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐξ Αἰγύπτου μεταφορὰν τοῦ αἵτου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν) καὶ δὲν κατήγγειλαν αὐτὴν εἰς τοὺς Ἀρειανούς, ἀλλ' ἀντιθέτως, ἤκουσαν τὴν νέαν ταύτην κατὰ τοῦ Μεγ. Ἀθανασίου συκοφαντίαν τῶν Ἀρειανῶν καὶ κατήγγειλαν αὐτὴν εἰς τὸν Μέγ. Ἀθανάσιον. Οἱ Ἀρειανοὶ τὴν κατὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου συκοφαντίαν ἔκαμον εἰς τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον, ἔτυχον δὲ ἐκεῖ παρόντες οἱ μνημονευθέντες πέντε ἐπίσκοποι. Τὸ σχετικὸν χωρίον τοῦ Μ. Ἀθανασίου ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ἄλλην δὲ πλάσαντες κατηγορίαν εἰς βασιλέα φθάνουσαν, εἰρήκασιν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ, ὅτι ἠπέλιπεν Ἀθανάσιος κωλύσειν τὸν αἶτον εἰς τὴν πατρίδα σου πεμπόμενον ἀπὸ Ἀλεξανδρείας. Καὶ τοῦτο παρόντες μὲν Ἀδαμάντιος καὶ Ἀνουβίων, Ἀγαθάμμων, Ἀρθεθίων, Πέτρος, οἱ ἐπίσκοποι, ἤκουσαν· ἔδειξε δὲ καὶ ὁ θυμὸς τοῦ βασιλέως» (Ἀπολογητικὸς κατὰ Ἀρειανῶν, κεφ. 87). Οἱ ἐπίσκοποι οὗτοι ἦσαν φίλοι τοῦ Μ. Ἀθανασίου. Τοῦτο καταφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐπιστολῆς, τὴν ὁποίαν Αἰγύ-

οὔτος ζῆ, ἐματαιώθη τὸ δικαστήριον. Ἐν τῇ συνόδῳ τῆς Τύρου (335) ἐδικασθησαν αἱ ὑπόλοιποι κατηγορίαι καὶ κυρίως ἡ κατὰ τοῦ Ἰσχύρα βιαιοπραγία τοῦ πρεσβυτέρου Μακαρίου, ἀπεσταλμένου τοῦ Μ. Ἀθανασίου (Kirchengeschichte, τόμ. 3, σελ. 120 κ. ἐξ. 122 κ. ἐξ.). Πρβλ. Hefele—Leclercq, Histoire des Conciles, I, 2. 660, σημ. 4.

¹ Valesius, παρὰ Migne, αὐτ. στ. 161, καὶ παρὰ Hussey, αὐτ. σελ. 95.

πτιοι ἐπίσκοποι, ἐλθόντες εἰς Τύρον, ἔστειλαν πρὸς τὸν Διονύσιον, ἀντιπρόσωπον τοῦ αὐτοκράτορος ἐν τῇ συνόδῳ τῆς πόλεως ἐκείνης, καὶ διὰ τῆς ὁποίας ὑπεστήριζον τὸν Μ. Ἀθανάσιον. Ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς ταύτης μεταξὺ τῶν ἄλλων ὑπογραφῶν ἀναφέρονται καὶ τὰ ὀνόματα τῶν πέντε ἐπισκόπων (αὐτ. κεφ. 79. Migne τόμ. 25, στήλη 392)¹.

I. 37, 4. «Εὐσέβιος ὁ Νικομηδείας πολλὰ διηπεῖλει αὐτῷ (τῷ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλεξάνδρῳ), λέγων ὅσον οὐδέπω καθαιρήσειν αὐτόν, εἰ μὴ εἰς κοινωνίαν δέξηται τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς ἄμφ' αὐτόν». Ὁ Σωκράτης προτάσει ἐνταῦθα τὴν ἀνάμιξιν τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου, ἀπαιτοῦντος παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλεξάνδρου, νὰ δεχθῆ τὸν Ἄρειον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, ἐν δὲ τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ ἀναφέρει τὴν συνάντησιν τοῦ αὐτοκράτορος (Μεγ. Κωνσταντίνου 336) καὶ τοῦ Ἀρείου, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἄρειος ἐκ δευτέρου ἠναγκάσθη νὰ διαβεβαιώσῃ, ὅτι δὲν ἐφρόνει αἰρετικῶς (I. 38, 1 κ. ἐξ.). Ὁ Σωκράτης παρέλαβεν ἀμφοτέρωθεν ἐκ τῆς πρὸς Σεραπίωνα ἐπιστολῆς τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου (Migne 25, στ. 685 κ. ἐξ.). Ἐκεῖ ὁμοῦς τηρεῖται ἀντίθετος σειρὰ. Προηγείται ἡ συνάντησις τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Ἀρείου καὶ ἔπειτα ἡ ἀνάμιξις τοῦ Νικομηδείας Εὐσεβίου, ἀπαιτοῦντος παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλεξάνδρου νὰ δεχθῆ τὸν Ἄρειον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν. Ὁ Ἀλέξανδρος, ἐλθὼν οὕτως εἰς δύσκολον θέσιν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ προσηυχῆθη. Τὴν διάρκειαν τῆς προσευχῆς ὁ Σωκράτης ὥρισεν ἐν τῷ ἐπομένῳ χωρίῳ. 37, 8 «Νύκτας τε πολλὰς ἐφεξῆς καὶ ἡμέρας τοῦτο ποιῶν διετέλει (ὁ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλέξανδρος)». Οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν εἶναι γνωστόν, ὅτι τόσον πολὺ διήρκεσεν ἡ ἐπανελήφθη ἢ προσευχὴ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἀλεξάνδρου, ἐξ ἄλλων δὲ ἐνδείξεων φαίνεται, ὅτι ἡ προσευχὴ αὕτη ἔγινεν ἀπαξ μόνον, τὸ Σάββατον (Μεγάλου Ἀθανασίου, αὐτ. Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Αἰγύπτου καὶ Λιβύης, 19. Σωζομένου, Ἐκκλ. Ἱστορία 2, 29, 3). Ὁ Μ. Ἀθανάσιος δὲν ὠνόμασε τὸν ναόν, ἐν τῷ ὁποίῳ ὁ Ἀλέξανδρος προσηυχῆθη. Ὁ Σωκράτης ἀνεπλήρωσε τὴν ἔλλειψιν ταύτην, δεχθεὶς, ὅτι ἦτο ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Εἰρήνης².

¹ Annotations Variorum παρὰ Migne, τόμ. 67, στ. 170 κ. ἐξ. καὶ τόμ. 25¹ στ. 405 κ. ἐξ. Reading παρὰ Hussey, αὐτ. σελ. 102 καὶ Hussey, αὐτ.

² Hussey, αὐτ. σελ. 106 καὶ 107. Hefele, αὐτ. I. σελ. 477. κ. ἐξ.

I. 40. 3. «Ἐβασίλευσε δὲ (ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος) ἔτη τριάκοντα ἔν' ἐτελεύτησε δέ...δεύτερον ἔτος τῆς διακοσιοστῆς ἑβδομηκοστῆς ὀγδόης Ὀλυμπιάδος. Ὁ ὑπολογισμὸς τῆς Ὀλυμπιάδος εἶναι ἐσφαλμένος. Ἡ βασιλεία τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἤρχισε τῷ 306 μ. Χ. ἤτοι ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν (σελ. 59 κ. ἑξ.), τὸ δεύτερον ἔτος τῆς 271ης Ὀλυμπιάδος. Τὰ 31 ἔτη τοῦ βίου αὐτοῦ ἀποτελοῦσιν ἑπτὰ Ὀλυμπιάδας (28 ἔτη) καὶ τρία ἐπὶ πλέον ἔτη. Ἐπομένως ἀπέθανε κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς 279 Ὀλυμπιάδος (337 μ. Χ.)¹.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Κ. ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

¹ Valesius, παρὰ Migne, αὐτ. στ. 180, καὶ παρὰ Hussey, αὐτ. σελ. 108 κ. ἑξ. Ὁ Valesius σφάλλεται ἐπίσης δεχόμενος, ὅτι τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Μ. Κωνσταντίνου (337) ἦτο τὸ τέταρτον τῆς 378 Ὀλυμπιάδος. Τὸ ὀρθὸν παρὰ Gerpert, αὐτ. σελ. 44,